

УДК 349.42

DOI: 10.31359/1993-0909-2023-30-3-280

Анатолій Миколайович Статівка

Національна академія правових наук України,
Харків, Україна

Тетяна Вікторівна Курман

Кафедра земельного та аграрного права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Харків, Україна

АГРАРНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗАГРОЗ

Анотація. У статті досліджено стан і проаналізовано особливості аграрного законодавства України у сучасних умовах воєнного стану, визначено напрями його подальшого розвитку і перспективи вдосконалення. Акцентовано увагу на тому, що особливістю аграрного законодавства є відсутність єдиного спеціалізованого нормативно-правового акта кодифікованого характеру. З початку повномасштабної агресії РФ аграрне законодавство України зазнало суттєвої трансформації і змін. Прийнято низку нових законів і підзаконних нормативно-правових актів, внесено зміни до Земельного, Податкового, Митного кодексів України, а також інших нормативно-правових актів, що врегульовують аграрні відносини, укладено нові міжнародні угоди у цій сфері. Насамперед, зазнало змін аграрне законодавство у сферах забезпечення: продовольчої безпеки; державної підтримки сільського господарства; агроекспортної логістики; відшкодування шкоди, завданої суб'єктам агробізнесу внаслідок ведення повномасштабної війни на території України, земельним ресурсам та ін. Однак указані кроки не формують науково обґрунтованого й системного підходу, не враховують потреб євроінтеграційних перетворень, необхідності стратегічних реформ у напрямку сталого розвитку агросфери, протидії негативним для аграрного виробництва кліматичним змінам, подоланню глобальних загроз у продовольчій, агроекологічній та агроенергетичній сферах, а також необхідності повоєнного відродження аграрного сектору економіки та агросфери в цілому. Зроблено висновки, що чинне аграрне законодавство потребує вдосконалення, перегляду і систематизації чинних аграрних нормативно-правових актів, моніторингу й усунення існуючих прогалів і дефектів, хоча б часткової кодифікації. Адже від якісного стану аграрно-правового регулювання й виваженої політики держави в агросфері залежить не тільки виживання національного сільського господарства в умовах війни, але й запобігання післявоєнному глибокому спаду аграрного виробництва й затяжним продовольчій, агроекологічній та агроенергетичній кризам.

Ключові слова: аграрне законодавство, аграрно-правове регулювання, агросфера, сталий розвиток, продовольча безпека, агроекологічна безпека.

Anatolii M. Stativka

National Academy of Legal Sciences of Ukraine
Kharkiv, Ukraine

Tetiana V. Kurman

Department of Land and Agrarian Law
Yaroslav Mudryi National Law University
Kharkiv, Ukraine

AGRARIAN LEGISLATION OF UKRAINE: CURRENT STATUS AND DEVELOPMENT PROSPECTS IN THE CONTEXT OF GLOBAL THREATS

Abstract. *The article examines the current state and analyzes the peculiarities of Ukraine's agrarian legislation under the current conditions of martial law, and identifies the directions of its further development and prospects for improvement. The author emphasizes that the peculiarity of agrarian legislation is the absence of a single specialized codified legal act. Since the beginning of the full-scale aggression of the Russian Federation, the agrarian legislation of Ukraine has undergone significant transformation and changes. A number of new laws and bylaws were adopted, amendments were made to the Land, Tax and Customs Codes of Ukraine, as well as other regulations governing agricultural relations, and new international agreements were concluded in this area. First of all, the agrarian legislation was amended in the following areas: food security; state support for agriculture; agro-export logistics; compensation for damage caused to agribusinesses as a result of a full-scale war on the territory of Ukraine, land resources, etc. However, these steps do not form a scientifically sound and systematic approach, do not take into account the needs of European integration transformations, the need for strategic reforms towards sustainable development of the agricultural sector; counteracting climate change which is negative for agricultural production, overcoming global threats in the food, agro-environmental and agro-energy sectors, and the need for post-war revival of the agricultural sector of the economy and the agricultural sector as a whole. The author concludes that the current agrarian legislation requires improvement, revision and systematization of the existing agrarian regulations, monitoring and elimination of existing gaps and defects, and at least partial codification. After all, not only the survival of national agriculture during the war, but also the prevention of a post-war deep decline in agricultural production and protracted food, agro-environmental and agro-energy crises depend on the quality of agrarian legal regulation and a balanced state policy in the agricultural sector.*

Key words: *agrarian legislation, agrarian legal regulation, agrosphera, sustainable development, food security, agro-environmental security.*

ВСТУП

Розвиток глобалізаційних процесів у сучасному світі зумовлює глобалізацію викликів і загроз, що постають перед людством. Протягом останніх десятиріч глобального характеру набули екологічна, продовольча та енергетична проблеми.

На сьогодні у зв'язку із широкомасштабною військовою агресією РФ проти України вкрай актуалізувалася й військово-безпекова проблема, одночасно загостривши виклики і загрози в усіх перелічених вище сферах. Адже, окреслені загрози, подолавши національні межі, набули глобального характеру й потребують нагального вирішення. Україна зі своїм природним, людським й інтелектуальним потенціалом здатна внести вагомий вклад у їх вирішення.

Епіцентром концентрації вказаних вище загроз в Україні виступає агросфера, оскільки саме тут органічно поєднуються продовольчий, економічний, екологічний та енергетичний інтереси як нашої держави, так і населення інших країн світу. Сільське господарство України є системоутворюючим сектором національної економіки, формує засади збереження незалежності і суверенності держави – продовольчу та у визначених межах економічну, екологічну й енергетичну безпеку, забезпечує розвиток технологічно пов'язаних галузей економіки, а також формує соціально-економічні основи сталого сільського розвитку. Майже 30% довоєнного ВВП формували аграрний сектор і торгівля сільськогосподарською продукцією, а частка експорту аграрної продукції рослинного і тваринного походження сягала 40% експортних надходжень.

На сьогодні агросфера є прямою жертвою війни. Адже, знищення внаслідок ракетно-артилерійських обстрілів сільськогосподарської техніки, тваринницьких ферм, об'єктів аграрної інфраструктури (зернохосвищ, елеваторів), меліоративних систем і споруд, врожаю сільськогосподарських культур і лісів, загибель стад сільськогосподарських тварин, мінеральне та хімічне забруднення сільськогосподарських земель, механічна руйнація ґрунтів, шкода, завдана водним об'єктам, блокування портів, порушення логістичних шляхів, затоплення і забруднення сільгоспугідь внаслідок підриву Каховської ГЕС – все це створює неабиякі загрози не лише у сфері ведення агробізнесу, а й, як наслідок, у сфері забезпечення продовольчої, агроекологічної та, частково, агроенергетичної безпеки. При цьому ведення повномасштабної війни на території України створює загрози у сфері забезпечення продовольством не лише для населення нашої держави, але й інших держав, зокрема імпортозалежних від поставок сільськогосподарської продукції національних виробників країн Азії та Африки. Так, 30% аграрної продукції Україна постачає до країн ЄС, 30% – до Північної Африки, 40% – до Азії [1]. У 2021 році до ТОП-10 найбільших експортерів зерна з України увійшли: Китай, Єгипет, Туреччина, Індонезія, Іспанія, Нідерланди, Іран, Пакистан, Лівія, Туніс [2].

Необхідність реалізації потужного аграрного потенціалу нашої держави та протидії вказаним вище наявним і прогнозованим загрозам вимагає належного правового регулювання, опосередкованого ефективною, логічно-структурованою та стабільною системою аграрного законодавства України.

Мета статті полягає в дослідженні сучасного стану та перспектив розвитку аграрного законодавства в умовах глобальних загроз, узагальненні існуючого

масиву напрацьовань провідних науковців щодо дефініції категорії «аграрне законодавство», а також у надані авторських висновків.

1. МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Для досягнення сформульованої мети у дослідженні застосовуються загальнонаукові та спеціальні для правознавства методи та способи наукового пізнання, зокрема загальнонауковий метод аналізу, приватні методи наукового пізнання, а також спеціально-юридичні методи. Загальнофілософський метод пізнання використовується на всіх етапах пізнавального процесу. Зокрема, звернення до діалектичного та історично-правового методів пізнання дозволило дослідити еволюцію наукових поглядів на поняття аграрного законодавства, визначити основні напрямки його розвитку й виокремити чинники, що детермінують цей процес. Використання формально-логічного та системно-структурного методів дозволило дійти висновку, аграрне законодавство являє собою складну, багаторівневу, динамічну систему, проаналізувати зміни, запроваджені під час воєнного стану й визначити шляхи удосконалення. Це дозволило ретельно проаналізувати всі аспекти й особливості становлення аграрного законодавства, а також визначити перспективи його розвитку в умовах глобальних викликів і загроз.

Нормативно-правовою базою наукового дослідження стали акти аграрного законодавства та міжнародні договори, що спрямовані на регулювання аграрних відносин в умовах воєнного стану, зокрема: Закони України від 24 березня 2022 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану», від 12 травня 2022 р. «Про внесення змін до деяких законів України щодо безперервного виробництва та постачання сільськогосподарської продукції під час воєнного стану»; постанови КМУ від 21.06.2022 р. «Деякі питання надання грантів бізнесу», Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: постанова КМУ від 20.03.2022 р.; Ініціатива щодо безпечного транспортування зерна та продуктів харчування з українських портів, укладена 22 липня 2022 р. між Україною, Туреччиною та ООН та ін.

Науковим підґрунтям для підготовки цієї статті виступають дослідження правових питань сутності й удосконалення аграрного законодавства таких вчених, як Н. О. Багай, А. І. Брінцов, О. В. Гафурова, А. П. Гетьман, Х. А. Григор'єва, А. В. Духневич, В. М. Єрмоленко, Т. О. Коваленко, В. М. Корнієнко, В. В. Носік, В. І. Семчик, А. М. Стагівка, Н. І. Титова, О. М. Туєва, В. Ю. Уркевич, М. М. Чабаненко, В. З. Янчук, В. В. Янчук та ін. Однак дана проблематика з урахуванням сучасних глобальних загроз, зокрема введення воєнного стану, та новітніх змін у законодавстві предметом окремого дослідження не була.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Аграрне законодавство як одна з основоположних галузей національного законодавства динамічно розвивається з урахуванням потреб і запитів держави, суспіль-

ства, інтересів населення України, необхідності вирішення практичних проблем щодо унормування суспільних аграрних відносин у сфері виробництва сільськогосподарської продукції, забезпечення продовольчої безпеки і гарантування продовольчої незалежності нашої держави, ведення агробізнесу, сільськогосподарського землекористування, сталого сільського розвитку тощо.

Сучасна теорія аграрного законодавства України – надбання багатьох наукових поколінь та наукових шкіл. Еволюція наукових досліджень про законодавче регулювання аграрних відносин в Україні відображає розвиток суспільних відносин, геополітичні зміни в державі, пріоритети державної політики, тенденції НТП та інші суспільні явища і процеси. Розвиток теоретичних досліджень про аграрне законодавство відбувався упродовж багатьох десятиліть та віддзеркалював суспільні потреби в різні історичні періоди розвитку держави, існуюче співвідношення публічних і приватних інтересів, часто випереджаючи своїм поступом різні суспільні зміни та процеси [3, с. 58].

В аграрно-правовій доктрині погляди на сутність аграрного законодавства дещо різняться. Так, автори підручника «Аграрне право» (2021 р.) зазначають, що аграрне законодавство являє собою комплексну галузь законодавства України, сукупність різноманітних форм зовнішнього вияву норм, закріплених у нормативно-правових актах, тобто офіційних актах компетентних суб'єктів правотворчості, що закріплюють зміст норм аграрного права, створюють механізм правового регулювання внутрішніх і зовнішніх аграрних відносин за участю сільськогосподарських товаровиробників у сфері аграрного виробництва, забезпечуються державою і є зовнішньою формою (джерелом) аграрного права [4, с. 75].

В. Ю. Уркевич наголошує, що аграрне законодавство потрібно розглядати з позиції широкого трактування, включаючи до нього не лише, власне, закони, а всі чинні аграрні нормативно-правові акти [5, с. 219].

На думку Н. О. Багай, аграрне законодавство України визначається як комплексна галузь законодавства, що відповідає окремій галузі економіки та є системою взаємопов'язаних і узгоджених між собою нормативно-правових актів (законів, підзаконних нормативно-правових актів, актів правотворчості аграрних суб'єктів), що забезпечують спеціалізоване та інтегроване правове регулювання суспільних відносин у сфері сільськогосподарського виробництва [3, с. 58].

Водночас В. М. Єрмоленко акцентує увагу, що аграрне законодавство є підсистемою системи законодавства України і, в свою чергу, системою, структура якої об'єднує відповідні нормативно-правові акти, що врегульовують аграрні відносини [6, с. 246].

У свою чергу, А. І. Брінцов під аграрним законодавством розуміє сукупність аграрних нормативно-правових актів, які за характером правового регулювання мають загальнообов'язкове значення для необмеженого кола осіб, розраховані на неодноразове застосування та спрямовані на безпосереднє регулювання суспільних аграрних відносин, до яких належать аграрні закони України і підзакон-

ні нормативно-правові акти аграрного спрямування вищих органів державної влади, прийняті на підставі та відповідно до Конституції України, з урахуванням положень чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [7, с. 5]. Дане визначення вбачається дещо переобтяженим загальними ознаками і при цьому неповним, адже закономірно постає питання: а чи належать до аграрного законодавства акти інших органів державної влади й органів місцевого самоврядування?

Як вбачається, аграрне законодавство України – це самостійна, системно-сформована й спеціалізована галузь національного законодавства, що об'єднує значний за обсягом масив нормативно-правових актів, включаючи й акти міжнародного характеру, регуляторний вплив яких спрямовано на унормування відносин в агросфері [8, с. 15].

Однією з особливостей аграрного законодавства є відсутність єдиного спеціалізованого нормативно-правового акта кодифікованого характеру. Натомість існує великий масив нормативно-правових актів, які регулюють різні види аграрних відносин. З початку повномасштабної агресії РФ аграрне законодавство України зазнало суттєвої трансформації і змін. Прийнято низку нових законів і підзаконних нормативно-правових актів, внесено зміни до Земельного, Податкового, Митного кодексів України, а також інших нормативно-правових актів, що врегульовують аграрні відносини, укладено нові міжнародні угоди у цій сфері. Як вбачається, така нормотворча активність у галузі аграрного законодавства свідчить про наступне: 1) насамперед, про виключну значимість для держави як аграрного сектора економіки, так і агросфери в цілому; 2) про значну видозміну аграрних відносин в умовах наявних загроз воєнного стану й зумовлену цим необхідність їх адекватного й оперативного врегулювання заради забезпечення інтересів держави, населення і, навіть, світу в цілому [8, с. 15]; 3) про недосконалість чинного аграрного законодавства, брак системності у змісті його норм, їх певну декларативність, наявність законодавчих дефектів і прогалин, а отже, про відсутність адекватного законодавчого механізму подолання сучасних викликів і загроз, в тому числі, й глобального характеру тощо.

Які ж сфери аграрних відносин змусили законодавця вдатися до термінових нормотворчих дій в умовах воєнного стану? Зокрема, зазнало змін аграрне законодавство у сферах забезпечення: продовольчої безпеки; державної підтримки сільського господарства; агроекспортної логістики; відшкодування шкоди, завданої суб'єктам агробізнесу внаслідок ведення повномасштабної війни на території України та ін.

Так, з метою забезпечення продовольчої безпеки держави й запобігання виникненню дефіциту продуктів харчування для внутрішнього споживання 24 березня 2022 р. було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану» [9], 5 березня 2022 р. – Постанову Кабінету

Міністрів України від «Про внесення змін до додатків 1 та 5 постанови Кабінету Міністрів України № 1424 від 29 грудня 2021 року» [10], якою було введено обмеження на експорт на окремі види харчової продукції й, зокрема, розширено обсяги квот і перелік сільськогосподарської продукції, експорт якої підлягає ліцензуванню, а 12 травня 2022 р. – Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо безперервного виробництва та постачання сільськогосподарської продукції під час воєнного стану» [11].

Цілком зрозуміло, що прийняті нашвидкуруч законодавцем новели покликані максимально оперативно адаптувати законодавчі вимоги до наявної ситуації і проблем воєнного часу й, у такий спосіб, запобігти продовольчій катастрофі, при чому як на національному, так і на глобальному рівні. Однак вказані кроки не формують науково обґрунтованого й системного підходу, не враховують потреб євроінтеграційних перетворень, необхідності стратегічних реформ у напрямку екологізації сільського господарства, сталого розвитку агросфери та протидії негативним для аграрного виробництва кліматичним змінам. Адже можливість забезпечення продовольчої безпеки має гарантуватися наявністю відповідних ресурсів агросфери, потенціалом внутрішнього аграрного виробництва, незалежно від внутрішніх і зовнішніх загроз, спроможністю забезпечити збереження генфонду нації, сталість розвитку агросфери, інтеграцію країни в європейський і світовий економічний простір, продовольчу незалежність і суверенітет. Між тим, вказані нормативно-правові акти правового механізму гарантування продовольчої безпеки в умовах воєнного стану, на жаль, не сформували. На брак в Україні такого законодавчого механізму звертають увагу й у спеціальній юридичній літературі [12].

Зазнали певних змін і підходи до державної підтримки сільського господарства. Для підтримки аграрних товаровиробників в умовах воєнного стану постановами КМУ від 12 березня 2022 р. № 274 [13] та від 18 березня 2022 р. № 312 [14] внесено зміни до програми «Доступні кредити 5-7-9%»; постановою КМУ від 21 червня 2022 р. «Деякі питання надання грантів бізнесу» [15] затверджено Порядки надання: мікрогрантів на створення або розвиток власного бізнесу; грантів для створення або розвитку садівництва, ягідництва та виноградарства; грантів для створення або розвитку тепличного господарства. Серед загальних підходів у зазначеній постанові: перехід до прямої грантової підтримки; надання коштів з резервного фонду державного бюджету за програмою «Надання грантів для створення або розвитку бізнесу»; загальні вимоги до отримувачів грантів (приміром, приватна форма власності) й покладання на них певних обов'язків (створення визначеної кількості робочих місць тощо); безготівкова форма надання гранту; цифровізація процедури з використання засобів Єдиного державного вебпорталу електронних послуг (Порталу Дія) та ін.

Аналіз змісту цих підзаконних нормативно-правових актів дозволяє стверджувати про певну трансформацію цілей державної аграрної політики, серед яких:

розвиток економіки і релокація агробізнесу з тимчасово окупованих територій; створення робочих місць на сільських територіях, вільних від ведення бойових дій; виробництво сільськогосподарської продукції з метою забезпечення продовольчих потреб населення нашої держави, росту ВВП й у перспективі зростання експорту. Як справедливо зазначають Х. А. Григор'єва та Т. Є. Харитонова, післявоєнні країни стикаються з глибоким спадом аграрного виробництва і затяжною продовольчою кризою. Саме тому надзвичайно важливим стає максимальне збереження рівня й обсягів сільськогосподарського виробництва ще на стадії гострого конфлікту. У зв'язку з цим надання системної виваженої державної підтримки вітчизняному аграрному бізнесу є питанням національної безпеки [16, с. 290]. Це засвідчує не лише важливість збереження й адаптації агропротекційних відносин в умовах воєнних дій, але й необхідність подальшого удосконалення аграрного законодавства у цій сфері.

Слід також відмітити, що постановою КМУ від 5 серпня 2020 р. [17] затверджено Державну стратегію регіонального розвитку на 2021–2027 роки, яка визнає генеральний вектор сталого розвитку регіонів України. Серед основних проблем соціально-економічного розвитку регіонів у контексті загальнодержавних викликів – збройна агресія РФ проти України та тимчасова окупація частини її території, результатом чого стало поглиблення розриву у рівнях соціально-економічного розвитку регіонів й, зокрема, завдання значної шкоди агросфері. Адже ситуація на територіях, де проводилися чи тривають бойові дії, здебільшого характеризується як гуманітарна катастрофа, подолання наслідків якої має стати пріоритетом держави на найближчі десятиліття. Тим більше, що все це відбувається на фоні глобальної зміни клімату – однієї з найгостріших екологічних проблем, що постала перед людством і чинить вплив на всі сфери життєдіяльності людини, насамперед на економіку, аграрний сектор й агросферу в цілому. Як видається, для моніторингу і попередження наявних загроз у цій сфері має бути розроблено й законодавчо закріплено ефективний механізм національної агроекологічної політики.

Надалі, в умовах блокування морських портів і наявної небезпеки пересування вантажних кораблів акваторією Чорного і Азовського морів, Україна стикнулася з проблемою експорту зернових, внаслідок чого цілком реально постала загроза початку глобальної продовольчої кризи. Адже морським шляхом здійснювалося майже 90% експорту сільськогосподарської продукції. Задля попередження цієї загрози, Урядом було здійснено ряд кроків, спрямованих на розвиток альтернативних маршрутів експорту української сільськогосподарської продукції, формування нової географії транспортної та портової інфраструктури з вектором на Румунію, Польщу, Литву, Латвію та Естонію. Окрім того, було об'єднано зусилля міжнародної спільноти у вирішенні цього питання, результатом чого стало укладання міжнародної Угоди про експорт зерна Чорним морем [18] («Ініціатива щодо безпечного транспортування зерна та продуктів харчування з українських портів»),

підписаної 22 липня 2022 р. між Україною, Туреччиною та ООН. Інший примірник угоди підписали рф, Туреччина та ООН. Угодою було передбачено створення безпечних коридорів у Чорному морі між Україною та Босфором. Пролонгація цієї Угоди здійснювалася кілька разів, і зрештою з 18 липня 2023 р. рф відмовилася від її виконання, вчергове ілюструючи світу тактику «продовольство як зброя».

Суттєвого практичного значення у сучасних умовах також набувають питання щодо відшкодування шкоди, завданої суб'єктам агробізнесу внаслідок ведення повномасштабної війни на території України. У зв'язку з цим 20 березня 2022 р. постановою Кабінету Міністрів України було затверджено Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії рф [19]. Вказаний вище Порядок встановлює процедуру визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії рф за 22 напрямками, за кожним з яких визначено відповідальне Міністерство або інший компетентний орган виконавчої влади, що мав у шестимісячний строк розробити і затвердити відповідну методику визначення шкоди та збитків. Дійсно, за окремими напрямками такі методики прийнято. Так, наказами Міністерства аграрної політики та продовольства України від 18 травня 2022 р. затверджено Методику визначення шкоди та збитків завданих земельному фонду України внаслідок збройної агресії рф, від 18.10.2022 р. – Методику визначення шкоди та обсягу збитків, завданих підприємствам, установам та організаціям усіх форм власності внаслідок знищення та пошкодження їх майна у зв'язку із збройною агресією рф, а також упущеної вигоди від неможливості чи перешкод у провадженні господарської діяльності. Однак, на сьогодні досі не затверджено методики визначення шкоди, завданої особистим селянським господарствам та/або фермерським господарствам, що зареєстровані як фізичні особи – підприємці, що, на жаль, ускладнює становище вказаних суб'єктів, які вже зазнали втрат і збитків, й не гарантує можливості їх відшкодування в майбутньому.

Окремим чином регламентовано виконання невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків збройної агресії російської федерації, пов'язаних із пошкодженням будівель та споруд, щодо цього питання прийнято спеціальний Порядок, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2022 р. [20] Додатком до цієї постанови визначено Примірну форму Акта комісійного обстеження об'єкта, пошкодженого внаслідок збройної агресії російської федерації.

Отже, протягом останніх півтора роки з лютого 2022 року аграрне законодавство зазнало бурхливих змін і значної трансформації. Насамперед, це зумовлено переорієнтацією державної аграрної політики у зв'язку із веденням повномасштабної війни в Україні. Пріоритетного значення набувають питання подолання загроз у сфері забезпечення продовольчої безпеки на всіх її рівнях: національному, регіональному, рівні кожної окремої сім'ї, а також і на глобальному рівні. Вирішення цього завдання неможливе без подолання загроз у сфері ведення агро-

бізнесу, відновлення порушених агровиробничих процесів, відшкодування шкоди, завданої суб'єктам агробізнесу, земельним, водним, лісовим ресурсам тощо, а також без зміни підходів і механізмів державної підтримки сільського господарства. Викладеним й обумовлено активну нормотворчу діяльність щодо розвитку й удосконалення аграрного законодавства. При цьому, однак, низка питань досі залишається законодавчо неврегульованою. Зокрема, на думку Н. С. Гавриш, для вирішення проблеми воєнної деградації ґрунтів й забезпечення повоєнного відродження агросфери нагальною є розробка законодавства з охорони ґрунтів, організації ґрунтового моніторингу, переходу на ландшафтно-екологічне землекористування і ґрунтозахисне землеробство [21, с. 40]. Так само, неврегульованими лишаються питання правового забезпечення фінансування й організації розмінування сільськогосподарських угідь аграрних товаровиробників, відповідальності за агроєкоцид та ін.

Окрім того, відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікованої Законом України від 16 вересня 2014 р. (ст. 403 і 405), сторонами задекларовано поступове зближення та гармонізацію аграрного законодавства з відповідним правом та регуляторними стандартами ЄС [22]. На думку Н. О. Багай, до основних напрямів адаптації вітчизняного аграрного законодавства до законодавства ЄС слід віднести їх зближення щодо: 1) способів виробництва сільськогосппродукції; 2) організації аграрного ринку та торгівлі продукцією рослинництва і тваринництва; 3) вимог щодо якості сільськогосподарської продукції; 4) охорони довкілля у процесі аграрного виробництва, розвитку органічного виробництва; 5) розвитку сільських територій та сільських громад; 6) забезпечення сталого сільськогосподарського виробництва; 7) державної підтримки сільського господарства [23, с. 6]. Отже, до чинників стимулювання законодавчої активності, слід також віднести євроінтеграційні зобов'язання України щодо гармонізації національного аграрного законодавства, а також глобалізаційні процеси, що відбуваються у сучасному світі.

Глобалізація продовольчої, екологічної та енергетичної проблем зумовила й проголошення світовою спільнотою 25 вересня 2015 року на рівні Генеральної Асамблеї ООН як Порядку денного на 21 століття концепції сталого розвитку та визначення цілей сталого розвитку у підсумковому документі «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» [24]. Сталий розвиток виступає новою світоглядною моделлю сучасного світу, що передбачає перехід від суто економічної моделі розвитку до економіки розвитку (зеленої економіки) й пошуку оптимального балансу між трьома складовими – економічною, соціальною та екологічною.

З метою забезпечення національних інтересів України щодо сталого розвитку економіки і держави, зростання рівня та якості життя населення, додержання конституційних прав і свобод людини та громадянина Указом Президента від

30 вересня 2019 р. «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [25] визначено цілі сталого розвитку України на вказаний період. Переважна більшість з них безпосередньо стосується агросфери. Адже остання традиційно виступає сферою концентрації цілої низки публічних і приватних інтересів: економічного, продовольчого, екологічного, соціального, безпекового та ін. Серед названих ЦСР: подолання голоду і бідності, гарантування продовольчої безпеки, поліпшення харчування й сприяння сталому розвитку сільського господарства; забезпечення здорового способу життя, сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці; забезпечення сталого управління водними ресурсами, доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх; сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості, гідній праці для всіх; сприяння інноваціям; забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва; вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками; захист і відновлення екосистем суші, раціональне земле- і лісокористування, боротьба з опустелюванням, деградацією земель, втратою біорізноманіття; активізація роботи в рамках глобального партнерства в інтересах сталого розвитку.

Можна стверджувати, що саме у сфері аграрно-правового регулювання забезпечується природне право людини на життя і здоров'я, зокрема, в частині права на достатнє для підтримання нормальної життєдіяльності, а також безпечне та якісне харчування, на достатній рівень життя, на безпечне довкілля, а також гарантується низка соціальних прав. Доволі слушною видається точка зору Н. О. Багай, що сучасне аграрне законодавство України покликано регулювати суспільні відносини в аграрному секторі економіки з урахуванням взаємозв'язку сільськогосподарського виробництва з навколишнім природним середовищем. При цьому досить важливим напрямком на сьогодні є формування якісно нових аграрно-правових приписів, що забезпечуватимуть спеціалізоване правове впорядкування суспільних відносин у сфері сільськогосподарського виробництва з урахуванням їх взаємозв'язку з довкіллям [26, с. 93].

Отже, запровадження концепції сталого розвитку в агросферу є вкрай актуальним завданням сьогодення, оскільки здатне допомогти у вирішенні наявних виробничих, екологічних та соціальних проблем, задля забезпечення прав не лише теперішнього, а й майбутніх поколінь. У зв'язку з цим, маємо констатувати, що на сьогодні назріла потреба в перегляді усталених в аграрно-правовій доктрині поглядів на юридичну природу, зміст і форму аграрного законодавства й поступового, еволюційного переходу до нової парадигми правового регулювання аграрних відносин з урахуванням необхідності виконання Україною взятих зобов'язань щодо реалізації Глобальних цілей сталого розвитку до 2030 р.

Однак, як справедливо зазначає В. В. Носік, аналіз чинного аграрного, земельного та екологічного законодавства засвідчує, що воно залишається несистематизованим, неузгодженим з іншими законами і не має орієнтації на забезпечення

подолання бідності і голоду, створення умов для сталого розвитку соціальної сфери села, функціонування сільського господарства в існуючих природних екологічних системах у різних регіонах держави. А наукові рекомендації, розроблені в теорії земельного і аграрного права, щодо необхідності розроблення і прийняття законів про сільське господарство, про продовольчу безпеку, про охорону ґрунтів, про сталий розвиток сільських територій та ін., на жаль, так і лишилися нереалізованими у чинному законодавстві України. Зокрема, на думку вченого, у нормах земельного, аграрного та екологічного законодавства не знаходять свого вираження і закріплення юридичні, інституційно-функціональні, юрисдикційні імперативи, правила, способи і механізми подолання бідності і голоду крізь призму забезпечення усім бажаним законодавчо гарантованої можливості доступу до використання землі, вод, лісів, природних ресурсів з метою здійснення виробничої діяльності, надання послуг, задоволення особистих потреб у продуктах харчування, питній воді тощо [27, с. 84].

Ураховуючи викладене, на сьогодні нагальним завданням держави має стати формування на підставі системно-синергетичного підходу дієвого правового механізму забезпечення сталого розвитку агросфери, який запровадить комплекс масштабних, взаємопов'язаних заходів організаційно-правового, економіко-господарського, екологічного, інноваційного, агропротекційного, соціального, превентивно-безпекового та іншого характеру задля забезпечення розвитку агросфери на засадах сталості, моніторингу й протидії наявним і прогнозованим загрозам, в тому числі й глобального характеру, у сфері продовольчої, екологічної та енергетичної проблем. З огляду на це, чинне аграрне законодавство потребує удосконалення, перегляду і систематизації (пропозиції щодо систематизації аграрного законодавства висловлюються в спеціальній юридичній літературі [28, с. 77–89]), моніторингу й усунення існуючих прогалин і дефектів, хоча б часткової кодифікації. Адже від якісного стану аграрно-правового регулювання й виваженої політики держави в агросфері залежить не тільки виживання національного сільського господарства в умовах війни, але й запобігання післявоєнному глибокому спаду аграрного виробництва й зтяжним продовольчій, агроекологічній та агроенергетичній кризам.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи викладене можна сформулювати наступні висновки:

1. Сучасний стан і динаміка розвитку аграрного законодавства України зумовлена об'єктивними процесами розвитку суспільства та аграрних суспільних відносин. Їх зміни обумовлюються як цілями й напрямками державної аграрної політики, так і глобалізаційними та конвергенційними процесами і явищами, що мають місце у сучасному світі й знаходять відображення у міжнародно-правових документах та актах національного законодавства. Ці зміни триватимуть й надалі зумовлюватимуть появу нових викликів і загроз в агросфері. Аграрне законо-

давство й надалі розвиватиметься у напрямку, що диктуватиме зміна суспільних аграрних відносин, як на національному, так і на глобальному рівнях. Саме в цьому і виявляється синергетичний зв'язок аграрного законодавства та суспільних аграрних відносин.

2. Оскільки саме у сфері аграрно-правового регулювання знаходить реалізацію одне з основних природних прав людини – право на життя та здоров'я, зокрема, в частині права на достатнє для підтримання нормальної життєдіяльності, а також безпечне та якісне харчування, на перший план виходять аксіологічні аспекти й антропологічні засади аграрно-правового регулювання, що має знайти вираження в аграрному законодавстві. На це неодноразово зверталася увага дослідників [29, с. 53–67; 30, с. 18–21].

3. Аграрне законодавство на сьогодні потребує системного удосконалення, спрямованого на ефективне врегулювання суспільних аграрних відносин з урахуванням необхідності подолання викликів воєнного стану та глобальних загроз: продовольчої, екологічної, енергетичної тощо; на його подальшу адаптацію до вимог права Європейського Союзу й на забезпечення реалізації Глобальних цілей сталого розвитку в агросфері з урахуванням необхідності повоєнного відродження аграрного сектору економіки та агросфери в цілому. При цьому доцільним також вбачається переосмислення ролі наукового забезпечення нормотворчого процесу щодо вдосконалення чинного аграрного законодавства задля не лише вдосконалення форми, але й якісного підвищення змісту актів аграрного законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Президент Української зернової асоціації Микола Горбачов розповідає, як змінився український аграрний експорт з початку війни та чому для всього світу критично важливо розблокувати порти Чорного моря. *Бізнес. НВ*. 14 травня 2022 р. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/economics/eksport-zernovih-skilki-zerna-ukrajina-postachaye-zakordonovini-ukrajini-50241786.html> (дата звернення: 18.07.2023)
- [2] Названо ТОП-10 найбільших імпортерів українського зерна за минулий рік. *Latifundist.com*: головний сайт про агробізнес. 3 лютого 2022 р. URL: <https://latifundist.com/novosti/58224-nazvano-top-10-najbilshih-importeriv-ukrayinskogo-zerna-za-minulij-rik> (дата звернення: 18.07.2023)
- [3] Багай Н. О. Теоретико-методологічні засади розвитку аграрного законодавства України в умовах євроінтеграції : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.06. Київ, 2021. 456.
- [4] Аграрне право : підручник. Вид. 2-ге, змін. / В. М. Корнієнко, Г. С. Корнієнко, І. М. Кульчій та ін. ; за ред. А. М. Статівки. Харків : Право, 2021. 416 с.
- [5] Уркевич В. Ю. Про аграрне законодавство України. *Проблеми законності*. 2009. Вип. 100. С. 218–225.
- [6] Єрмоленко В. М. Аграрні майнові правовідносини приватних сільськогосподарських підприємств в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.06. Київ, 2007. 379 с.
- [7] Брінцов А. І. Кодифікація аграрного законодавства України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 ; НУБіП України. Київ, 2018. 21 с.

- [8] Курман Т. В. Аграрне право і законодавство України: синергетичні засади й перспективи розвитку в умовах глобальних загроз. *Аграрне та земельне право України: сучасна парадигма і перспективи розвитку* : кол. монографія / за ред. : А. П. Гетьмана, Т. В. Курман. Харків : Юрайт, 2022. С. 10–37.
- [9] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану : Закон України від 24.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text> (дата звернення: 18.07.2023).
- [10] Про внесення змін до додатків 1 та 5 постанови Кабінету Міністрів України № 1424 від 29 грудня 2021 р.: постанова Кабінету Міністрів України від 05.03. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/832-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.07.2023)
- [11] Про внесення змін до деяких законів України щодо безперебійного виробництва та постачання сільськогосподарської продукції під час воєнного стану : Закон України від 12.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-20#Text> (дата звернення: 18.07.2023)
- [12] Коваленко Т. О. Поняття, ознаки та критерії продовольчої безпеки за законодавством України та інших держав. *Адміністративне право і процес*. 2018. № 1 (20). С. 30–41.
- [13] Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28 та від 14 липня 2021 р. № 723 : постанова Каб. Міністрів України від 12.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/274-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.07.2023)
- [14] Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28 і 29 : постанова Каб. Міністрів України від 18.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.07.2023)
- [15] Деякі питання надання грантів бізнесу : постанова Каб. Міністрів України від 21.06.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-2022-%D0%BF#n347> (дата звернення: 18.07.2023)
- [16] Харитоновна Т. Є., Григорьева Х. А. Продовольча безпека в умовах воєнних конфліктів сучасності: правовий досвід іноземних держав. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 287–291. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2023/65.pdf (дата звернення: 18.07.2023)
- [17] Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки : постанова Каб. Міністрів України від 05.08.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.07.2023)
- [18] Худякова О. Угода щодо розблокування експорту зерна: які умови та чого побоюється Україна. *Слово і діло*: аналітичний портал. 22 липня 2022 р. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/07/22/stattja/ekonomika/uhoda-shhodo-rozblokuvannya-eksportu-zerna-yaki-umovy-ta-choho-roboyuuyetsya-ukrayina> (дата звернення: 18.07.2023).
- [19] Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації : постанова Каб. Міністрів України від 20.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.07.2023).
- [20] Про затвердження Порядку виконання невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків збройної агресії Російської Федерації, пов'язаних із пошкодженням будівель та спо-

- руд: постанова Каб. Міністрів України від 19.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/473-2022-%D0%BF#n9> (дата звернення: 18.07.2023).
- [21] Гавриш Н. С. Правові аспекти охорони ґрунтів України внаслідок збройної агресії РФ. Актуальні проблеми земельного, аграрного та екологічного права в умовах сучасних викликів і загроз : матеріали круглого столу, присвяч. 100-річчю з дня народження д-ра юрид. наук, проф. Вовка Ю. О. (м. Харків, 12 трав. 2023 р.) / за заг. ред. А. П. Гетьмана. Харків : Право, 2023. С. 38–42.
- [22] Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16.09.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#Text> (дата звернення: 18.07.2023).
- [23] Багай Н. О. Теоретико-методологічні засади розвитку аграрного законодавства України в умовах євроінтеграції : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.06 ; ДВНЗ «Прикарпат. Нац. ун-т імені В. Стефаника», Ін-т держави і права імені В. М. Корещького. Київ, 2021. 46 с.
- [24] Перетворення нашого світу: Порядок денний у галузі сталого розвитку на період до 2030 року : Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 25.09.2015. URL: http://www.sd4ua.org/wp-content/uploads/2015/02/SD_resolution_NY_2015.pdf (дата звернення: 18.07.2023).
- [25] Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення: 18.07.2023).
- [26] Багай Н. О. Еколого-правові проблеми сільськогосподарського виробництва. *Екологічне право в системі міждисциплінарних зв'язків: методологічні засади* : матеріали круглого столу (м. Харків, 4 груд. 2015 р.) / за заг. ред. А. П. Гетьмана. Харків : Право, 2015. С. 92–94.
- [27] Носік В. В. Земельне право і законодавство України: системна криза чи зміна парадигми в умовах реалізації цілей сталого розвитку в Україні до 2030 року? *Право України*. 2020. №5. С. 76–90.
- [28] Статівка А. М. Про Концепцію систематизації аграрного законодавства. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. №3. С. 77–89.
- [29] Статівка А. М. Про аксіологічні аспекти сучасного аграрного права. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія: Право. 2016. Вип. 243. С. 53–67.
- [30] Курман Т. В. Сталий розвиток сільськогосподарського виробництва: проблеми правового забезпечення : монографія. Харків : Юрайт, 2018. 376 с.

REFERENCES

- [1] Mykola Gorbachev, President of the Ukrainian Grain Association, explains how Ukrainian agricultural exports have changed since the beginning of the war and why it is critical for the whole world to unblock the Black Sea ports. Business. NV. (2022, May). Retrieved from <https://biz.nv.ua/ukr/economics/eksport-zernovih-skilki-zerna-ukrajina-postachayezakordon-novini-ukrajini-50241786.html>
- [2] The TOP-10 largest importers of Ukrainian grain for the last year were named. Latifundist.com: the main site about agribusiness (2022, February). Retrieved from <https://>

- latifundist.com/novosti/58224-nazvano-top-10-najbilshih-importeriv-ukrayinskogo-zerna-za-minulij-rik
- [3] Bahai, N. O. (2021). Theoretical and Methodological Bases of Development of Agrarian Legislation of Ukraine in the Context of European Integration (Doctoral dissertation, V. M. Koretsky Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv Ukraine).
- [4] Agrarian Law: Textbook (2021). / V. M. Kornienko, H. S. Kornienko, I. M. Kulchii, et al. Kharkiv: Pravo.
- [5] Urkevych, V. (2009). On the agrarian legislation of Ukraine. *Problems of legality*, 100, 218–225.
- [6] Yermolenko, V. M. (2007). Agrarian property legal relations of private agricultural enterprises in Ukraine (Doctoral dissertation, National Agrarian University of Ukraine, Kyiv, Ukraine).
- [7] Brintsov, A. I. (2018). Codification of Agrarian Legislation of Ukraine (PhD thesis for the degree of Candidate of Law, National University of Bioresources and Environmental Management of Ukraine, Kyiv, Ukraine).
- [8] Kurman, T. V. (2022). Agrarian Law and Legislation of Ukraine: Synergistic Principles and Prospects for Development in the Context of Global Threats. *Agrarian and land law of Ukraine: modern paradigm and prospects for development: a collective monograph* / edited by A. P. Hetman and T. V. Kurman. Kharkiv: Yurite.
- [9] On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Creating Conditions for Ensuring Food Security under Martial Law: Law of Ukraine. (2022, March). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145–20#Text>
- [10] On Amendments to Annexes 1 and 5 of the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine №. 1424 of December 29, 2021: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine. (2022, March). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/832–2022-%D0%BF#Text>
- [11] On Amendments to Certain Laws of Ukraine on the Uninterrupted Production and Supply of Agricultural Products during Martial Law: Law of Ukraine. (2022, May). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246–20#Text>
- [12] Kovalenko, T. O. (2018). The concept, signs and criteria of food security under the legislation of Ukraine and other states. *Administrative law and process*, 1 (20), 30–41.
- [13] On Amendments to the Resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine of January 24, 2020, № 28 and July 14, 2021, № 723: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine (2022, March). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/274–2022-%D0%BF#Text>
- [14] On Amendments to the Resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine of January 24, 2020, No. 28 and 29: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine (2022, March). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312–2022-%D0%BF#Text>
- [15] Some issues of granting grants to business: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine (2022, June). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738–2022-%D0%BF#n347>
- [16] Kharitonova, T. E., Grigorieva, H. A. (2023). Food security in the conditions of military conflicts of the present: legal experience of foreign states. *Legal scientific electronic journal*, 2, 287–291. Retrieved from http://www.lsej.org.ua/2_2023/65.pdf

- [17] On Approval of the State Strategy for Regional Development for 2021–2027: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine (2020, August). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695–2020-%D0%BF#Text>
- [18] Khudyakova, O. Agreement on unblocking grain exports: what are the conditions and what does Ukraine fear? Word and Deed: analytical portal. (2022, July). Retrieved from <https://www.slovoidilo.ua/2022/07/22/stattja/ekonomika/uhoda-shhodo-rozblokuvannya-eksportu-zerna-yaki-umovy-ta-choho-poboyuyetsya-ukrayina>
- [19] On Approval of the Procedure for Determining the Damage and Losses Caused to Ukraine as a Result of the Armed Aggression of the Russian Federation: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine (2022, March). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326–2022-%D0%BF#Text>
- [20] On Approval of the Procedure for Performing Urgent Work to Eliminate the Consequences of the Armed Aggression of the Russian Federation Related to Damage to Buildings and Structures: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine (2022, April). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/473–2022-%D0%BF#n9>
- [21] Havrysh, N. S. (2023). Legal aspects of soil protection in Ukraine as a result of the armed aggression of the Russian Federation. *Actual problems of land, agrarian and environmental law in the context of modern challenges and threats: materials of the round table devoted to the 100th anniversary of Dr. 100th anniversary of the birth of Doctor of Law, Professor Vovk Y. O. (Kharkiv, May 12, 2023) / edited by A. P. Hetman. Kharkiv: Pravo, 38–42.*
- [22] On Ratification of the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand: Law of Ukraine (2014, September). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678–18#Text>
- [23] Bahai, N. O. (2021). Theoretical and methodological principles of development of agrarian legislation of Ukraine in the context of European integration (PhD thesis for the degree of Doctor of Law, SHEI «Precarpathian. National University named after V. Stefanyk, V. M. Koretsky Institute of State and Law. Kyiv, Ukraine).
- [24] Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development: UN General Assembly Resolution (2015, September). Retrieved from: http://www.sd4ua.org/wp-content/uploads/2015/02/SD_resolution_NY_2015.pdf
- [25] On the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period up to 2030: Decree of the President of Ukraine (2019, September). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
- [26] Bagai, N. O. (2015). Ecological and legal problems of agricultural production. *Environmental law in the system of interdisciplinary relations: methodological principles: material. «Round table» (Kharkiv, December 4, 2015) / edited by A. P. Hetman. Kharkiv: Pravo, 92–94.*
- [27] Nosik, V. V. (2020). Land Law and Legislation of Ukraine: Systemic Crisis or Paradigm Shift in the Context of Implementation of the Sustainable Development Goals in Ukraine by 2030? *Law of Ukraine, 5, 76–90.*
- [28] Stativka, A. M. (2017). About the Concept of Systematization of Agrarian Legislation. *Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, 3, 77–89.*
- [29] Stativka, A. M. (2016). On the axiological aspects of modern agrarian law. *Scientific Bulletin of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Series: Law, 243, 53–67.*
- [30] Kurman, T. V. (2018). Sustainable development of agricultural production: problems of legal support. Kharkiv: Yurait.

Анатолій Миколайович Статівка

Доктор юридичних наук, професор
Член-кореспондент НАПрН України
Національна академія правових наук України
61024, вулиця Пушкінська, 70, м. Харків, Україна

Anatolii M. Stativka

Doctor of Law, Professor
Corresponding Member of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine
National Academy of Legal Sciences of Ukraine
61024, 70 Pushkinska Str., Kharkiv, Ukraine

Тетяна Вікторівна Курман

Доктор юридичних наук, професор
Завідувачка кафедри земельного та аграрного права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
61024, вулиця Пушкінська, 77, м. Харків, Україна

Tetiana V. Kurman

Doctor of Law, Professor
Head of the Department of Land and Agrarian Law
Yaroslav Mudryi National Law University
61024, 77 Pushkinska Str., Kharkiv, Ukraine

Рекомендоване цитування: Статівка А. М., Курман Т. В. Аграрне законодавство України: сучасний стан і перспективи розвитку в умовах глобальних загроз. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. Том 30. № 3. С. 280–297.

Suggested Citation: Stativka, A. M., & Kurman T. V. (2023). Agricultural Legislation of Ukraine: Current Status and Development Prospects in the Context of Global Threats. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 30(3), 280–297.

Стаття надійшла / Submitted: 22/07/2023

Доопрацьовано / Revised: 22/08/2023

Схвалено до друку / Accepted: 27/09/2023